

Şırnak Türbelerinde Toprakla İlgili Uygulamalar Practices Concerning Earth in the Holy Shrines of Şırnak

Canser Kardaş*

Özet:

Sıradan bir toprak parçası iken bir savaş esnasında bir kişinin şehit olması durumunda veya bir şeyh, veli, pir gibi din ulularının makamı ya da türbeleri olduğu zaman bu toprak artık kutsal bir toprak hâline gelir. İnsanlar bu türbe ve makamlardan manevi bir rahatlık elde etmek ve çaresiz kalan insanlar için son bir umut olarak değerlendirip çeşitli uygulama ve pratiklerde bulunurlar. Bu pratik ve uygulamalarının büyük bir kısmı ise türbede bulunan toprak ile ilgilidir. Çalışmamızda Şırnak ve çevresinde bulunan türbelerin toprağından şifa umulanlardan bazı örnekler ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Şırnak, Toprak, Türbe.

Abstract:

When a religious dignity such as a saint or sheikh is burried in a certian location the earth of that location is considered to have become holy. People visit holy shrines to receive healing or solace. There are various customary practices when people make such visits. A number of these practices involve the earth inside the shrine. This study describes the various practices that take place inside shrines in Şırnak.

Key Words: Şırnak, Soil, Tomb, Shrine.

Giriş

Genellikle ziyaret, yatır, türbe, mezar gibi adlarla anılan mekânlar, veli, şeyh, gazi, şehit, seyit, abdal gibi manevi güç ve meziyetlerine inanılan kişilerin yattığı yerlerdir.

* Canser Kardaş, Şırnak Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, Okutman, Şırnak.
kardascanser@gmail.com

Anadolu insanı, yurt edindiği yerleri ve yurt edinilen yerdeki insanların kutsal mekânlarına kutsiyet vererek vefa borçlarını ödemeye çalışmışlardır. Bunun sonucunda birçok inanç sistemi ve din karışmış ve yeni kültürler doğmuştur (Artun 2005: 292). Bu mekânların bir kısmı İslam öncesine ait olmalarına rağmen ve eski inanç ve kültürlerden izler taşıdığı hâlde maneviyatı konusunda herhangi bir değişikliğe uğramamıştır.

Türkiye'nin her yöresi gibi Şırnak ve çevresi türbeler bakımından çok zengindir. Şırnak çevresinde çeşitli dilek ve niyetler için ziyaret edilen türbe, ziyaret ve makamlar bulunmaktadır. Peygamber, seyit, şeyh, sahabe, veli gibi kişilere ait bu kutsal mekânlara gelen ziyaretçiler kurban kesmek, adak adamak, dilek tutmak, bez bağlamak, toprağında yatmak, toprağından alıp banyo suyuna katmak gibi çeşitli pratik ve uygulamaları yapmaktadırlar (Kardaş 2010: 390).

Çalışmamızda Şırnak çevresinde bulunan türbelerin ziyaret dönemleri, türbeler etrafında oluşan efsane ve hikâyeler, hangi amaçlarla ziyaret edildiği, bu ziyaretler sonucunda oluşan geleneksel uygulamalar ve özellikle türbe toprağı etrafında oluşan uygulama ve inançlar incelenmiştir.

Şeyh Kasım Bavê Mırada (Muratların Babası)

Şeyh Kasım ile ilgili temel çerçevesi aynı olan iki farklı rivayet mevcuttur. Birincisi Şeyh Kasımın Nuh tufanından hemen sonra yaşadığı diğeri ise İslam orduları zamanında bölgeye gelen bir sahabe olduğu yönündedir.

Birinci rivayete göre Şeyh Kasım Nuh tufanından sonra bir savaş esnasında kaburgasından yaralanmış yedi gün yedi gece aç kalmıştır. Şeyh Kasım'ın yarasının iyileşmesi için çam ağacı sakızını sürer, bunun sonucunda yarası iyileşir. Şeyh Kasım bunun üzerine ağaçların hiç kurumaması için dua eder, ağaçlar hiç kurumaz. Düşmanları da dua ederek Şeyh Kasım'ın saklandığı ağaçtan ayrılmasını isterler. Düşmanların duaları kabul olur, ağaç üçe ayrılır ve Şeyh Kasım öldürülür. Üçe ayrılan ağaç tek kökten iki meyve veren bir ağaçtır; Şeyh Kasım ağaca beddua eder. Beddua sonucunda ağaç büyümeden hep aynı boyda kalır, bir süre sonra da ağacın lanetli olduğuna inanan diye köylüler tarafından kesilir.

İkinci rivayete göre ise Şeyh Kasım İslamiyet'in ilk dönemlerinde bir askerdir. Bir savaşta yaralanır ve iyileşmek için Allah'a dua eder. Bunun üzerine *bittim* (menengiç) ağacının Şeyh Kasım'ın yanına gitmesi emredilir. Bunu duyan tüm ağaçlar hızla hareket ederler. Önce meşe ağacı yetişir. Meşe ağacının meyvesi ekşi olduğundan Şeyh Kasım'ın

yarası iyileşmez ve hayatını kaybeder. Meşe ağacı emri en erken yerine getirdiği için Şeyh Kasım'ın türbesinin etrafını sarmasını ve üç meyve veren büyük bir ağaca dönmesi emri emredilir. Bunun sonucunda ağaç palamut, ekşi elma ve menengiç meyvelerini veren ağaca dönüşür.

Türbeyi çocuğu olmayanlar ile erkek çocuğu olmayanlar ziyaret eder. Çocuğu olmayanların perşembe günleri türbede bulunan beşiği sallaması ve türbede bulunan üç çeşit topraktan banyo suyuna katarak banyo yapması sonucunda çocuk sahibi olduğuna inanılır. Türbede dilek dileyenlerin ikiz çocuğu olmuştur. Bu türbenin her dinden ziyaretçisi bulunur. Dileği gerçekleşenler yedi yıl boyunca burada kurban keser (Akseven 2009).

Hahin Türbesi

Yüzyıllar önce ünlü bir beyin kızı çaresi bir türlü bulunmayan bir hastalığa yakalanır. Babası kızını çok sevdiği için onu iyileşmesi için çare aramaya karar verir. Bey, geceyi geçirmek için Cizre'nin Sulak köyünde bulunan bir pınarın başına konaklar. Bir süre yerde baygın yatan Hahin kız annesinden biraz su ister. Hahin suyu içtikten sonra uykuya dalar. Uyandığında bütün yaralarının iyileşmiş ve ağrılarının geçmiş olduğunu fark eder. Bunun üzerine Hahin'in babası buraya konaklamaya karar verir. O günden sonra o pınara Hahin pınarı denilmeye başlanmış ve şifa merkezi olarak kabul edilmiştir (Varışlı 2010).

Tüm türbelerde olduğu gibi Hahin türbesinde de temel kural iyileşeceğine kalpten inanmaktır. Buna inanıldıktan sonra türbenin yanında bulunan pınarın suyu ve topraktan romatizmalı olan yere çamur yapılıp sürülür. Çamur kurduktan sonra yine pınarın suyuyla yıkanılır ve türbede uyunur. Uyuyan kişi rüyasında Hahin'i veya bir yılanı görürse iyileşir; görmezse, hastalığının Hahin'in hastalığından olmadığını ve başka yerde şifa araması gerektiğini anlar. Bu işlem üç çarşamba üst üste tekrarlanırsa hasta şifa bulur (Özkalay 2011).

Şeyh Zahir

İdil'in Baneh (Ocaklı) köyünde bulunmaktadır. Yaşadığı dönem ve kim olduğu hakkında bilgi bulunmamaktadır. Yörede yaşayanlar onun her gün ortadan kaybolduğunu ve döndüğünde elbiselerinin kanlı olduğunu görürlermiş. Bunun üzerine bir gün bir köylü onu takip etmiş ve bir taşın yanında kaybolmak üzereyken, taş çatlamış ve kaybolamamış. Orada düşüp uykuya dalmış; uyandığında ailesine üç gün içinde köyden birisinin öleceğini söylemiş. Ölen kişinin ise mutlaka taşın çatladığı yere gömülmesini vasiyet etmiş. Üç gün sonra Şeyh

Zirav ölmüş ve onu oraya gömmüşler. Allahın değerli bir kulu olduğuna inanılarak ziyaret edilmektedir.

Türbeyi çocuğu hasta olanlar ile çocuğu olmayan kadınlar ziyaret ederler. Ziyarete mezarlıktan bir avuç toprak alınıp banyo suyuna katılır ve bu suyla banyo yapıldığında çocuğu olmayanın çocuk sahibi olacağına; hasta olanın şifa bulacağına inanılır (Sözlü kaynak).

Mor Gabriel Türbesi

7. yüzyılda yaşamış ve ismini taşıyan manastırda 634-668 yılları arasında 34 yıl metropolitlik eden Mor Gabriel'in türbesi Türbe Mardin-Şırnak (Midyat ile İdil ilçelerinin sınırında) sınırı üzerinde bulunmaktadır. Süryaniler onun sade yaşamıyla azizlik mertebesine ulaştığına inanmaktadırlar. Yaşanan bir olayı aydınlatmak için dört ölüyü dirilttiğine de inanılır (E.T. 11.05.2011).

Mezarının toprağının pek çok hastalığa iyi geldiğine inanılır. Özellikle çocuğu olmayanların bu türbeden alınan toprağı banyo suyuna katarak banyo yaptıklarında çocuk sahibi olacaklarına inanılır. Her dinden insan bu türbe toprağından alarak şifa ummaktadır. (Sözlü kaynak).

Meşed Ali Türbesi

Cizre tarihî mezarlığının güneyinde yer almaktadır. Türbenin daha önce üç odalı bir dergâh olduğu söylenmektedir. Meşed Ali yoksul insanlara yardımda bulunan; yolculara yemek veren; dergâhta vaazlar veren ve hastalar için dua eden biridir. Akşamları inzivaya çekildiği Meşed Ali'nin dergâhı sadece gündüz açıktır. Baş ağrısı çekenlerin yüzüne ve alınına dergâhın toprağından sürüp iyileştirmektedir. (Unat 2011).

Türbenin belli bir ziyaret günü yoktur. Üç gün üst üste sabah saatlerinde Fatiha süresi okunup türbeye girilerek etraf süpürülür. Süpürgeyle toplanan bir avuç toprak yüz ve alına sürülür. Üç gün üst üste süpürülüp alına sürüldükten sonra süpürge de sevap niyetine bir kişiye verilir. Süpürge verildikten sonra baş ağrısının da iyileştiğine inanılmaktadır.

Şêx İbrahimê, Şêxê Dina (Deliler Şeyhi, Şeyh İbrahim)

Şeceresinin Caferi Sadık'a kadar ulaştığına inanılır. Türbesi, Cizre'de bulunan Cafer Sadık makamının bitişiğindedir. Yılda bir kez ziyaret günü bulunmaktadır.

Psikolojik sorunları ve ruhsal hastalıkları bulunanların bir gece türbe toprağında yatmaları sonucu iyileştiğine inanılır.

Bu türbeler dışında Şırnak ve çevresinde bulunan Şeyh Ahmed El Cezeri türbesinin anlama sorunu çeken insanlar tarafından; Mem û Zin türbelerinin kavuşmaları zor olan âşıklar tarafından ziyaret edilmektedir. Şeyh Zırav türbesi sarılık geçiren çocuklar için ziyaret edilir; Sultan Şeyh Beklemiş türbesine çok ağlayan çocuklar götürülür. Şeyh Reş unutkanlığı olanların unutkanlıklarını gidermek için; Şeyh Muhhamed'ül Ğevvas türbesinin yaramaz ve sinirli çocuklar için; Şeyh Abdurahmanı-ı Veli bahtın açılması için ziyaret edilir ve bunlara benzer amaçlarla çok sayıda türbenin ziyaret edildiği belirlenmiştir.

Sonuç

İncelenen adak ve ziyaret yerlerinde uygulanan pratik ve uygulamaların İslamiyet öncesi ve günümüz inanç sistemlerinin izlerini taşıdığı ve İslami bir kimliğe uyarlamaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Türbeler etrafında oluşan pratik ve uygulamalar pagan kültürünü anımsatmasından dolayı İslamiyet tarafından yasaklanmasına rağmen varlığını sürdürerek günümüze kadar bir mezarlık kültürünü oluşturup devam etmiştir (Erginer 1997: 211).

Kültür tarihimiz açısından önemli olan bu türbeler, bunlara bağlı olarak anlatılan efsaneler ve uygulanan pratikler sonucunda manevi bir rahatlama sağlamakta; böylelikle bu türbeler bir yeri vatanlaştırmada önemli bir işleve sahip olmaktadır. Türbenin etrafında oluşan menkıbeler, efsane ve hikâyeler gelecek kuşaklara aktarmada toplumsal bellek işlevini de görmektedir.

Türbe ziyaretçileri son dönemlerde artmıştır ve ziyaretçilerin çoğunluğu 30 yaş üstü kadınlar oluşturmaktadır. Bu türbelerin ziyaret edilme sebeplerinin başında manevi rahatlama gelmektedir.

Doğa kültleri (toprak, su, taş vb.), veli kültü, atalar kültü gibi kültler önemini koruduğu görülmektedir.

Toprakla ilgili pratik ve uygulamaların başında toprağı yüze ve alna sürme, toprağı banyo suyuna katıp banyo yapma, türbe toprağında uzanma/uyuma ve toprağı kutsal su ile çamurlaştırıp hastalıklı yere sürme gibi uygulamalar yapılmaktadır.

Toprağın şifa niyeti dışında alınması ise günah sayılacağı ve ziyaretin çarpacağı korkusu bulunduğundan türbe sağlam kalabilmektedir. Eğer türbe sandukaya alınmış ise toprakla ilgili uygulamaların bez bağlamaya dönüşmüş olduğu görülmüştür.

Şırnak çevresindeki türbelerden Hahin Türbesindeki ritüeller çoğunlukla erkekler tarafından gerçekleştirilirken, Şeyh Kasım Bave Mırada, Meşed Ali, Şeyh Zirav gibi türbeleri ise bebek sahibi olmak isteyen kadınların ziyaret ettiği görülmektedir.

Aynı coğrafyayı paylaşan Müslüman ve Hıristiyanlar birbirlerine ait türbelerde benzer pratikleri uygulamaktadırlar. Türbe toprağının banyo yapılacak suyun içine katılarak banyo yapılması ve bunun sonucunda bebek beklenmesi inancının iki dinde ortak olduğu görülmüştür.

İncelenen tüm türbelerde ortak motif tüm türbe toprağının kutsal olarak kabul edilmesidir. Türbenin hemen bitişiğinde bulunan toprak kutsal olarak kabul edilmezken türbedeki toprak kutsal kabul edilip saygı daha derin bir boyut kazanmaktadır.

Kaynaklar

Artun, Erman, *Türk HalkBilimi*, Kitabevi yayınları, İstanbul 2005

Erginer, Gürbüz, *Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri*, Yapı Kredi yayınları, Ankara 1997

Kardaş, Canser, "Cizre'de Bulunan Türbeler ve Türbeler Etrafında Oluşan Kültürel Değerler", *Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, Şırnak Üniversitesi yayınları, Ankara 2010

Mor Gabriel, <http://morgabriel.org/tarihce.html> (Erişim Tarihi: 11.05.2011)

Sözlü Kaynaklar

1. Cevahir Akseven, yaş 70, Cizre, ev hanımı, okuma yazma yok.
 2. Şirin Varışlı, yaş 70, Cizre, ev hanımı, okuma yazma yok.
 3. Emine Özkalay, yaş 55, Cizre, ev hanımı, ilkokul mezunu.
 4. Y.T. yaş 40, Midyat, esnaf, lise mezunu.
 5. F.U., yaş 48, Cizre, ev hanımı, ortaokul mezunu.
 6. S.E., yaş 56, İdil, ev hanımı, okuma yazma yok.
- (05.08.2009-08.07.2011 tarihleri arasında yaptığımız görüşmeler.)